

Veřejné statky a společné zdroje

Motivace

Spotřebováváme mnoho statků, za které neplatíme: parky, národní obranu, čistý vzduch a vodu, ...

Když statky nemají žádnou cenu, pak tržní proces, který normálně alokuje zdroje, nepracuje.

Soukromé trhy mohou selhat a neposkytovat společensky optimální množství takových statků

Pak se aplikuje MP #7: „Vlády mohou někdy zlepšit výsledky fungování trhu.“

Co se dnes naučíte

- co jsou veřejné statky
- co jsou společné zdroje
- proč trhy nedokážou poskytovat efektivní objem těchto statků
- jak může vláda zlepšit výsledky trhu v případě veřejných statků a v případě společných zdrojů
- jak by mohlo vypadat soukromé řešení těchto problémů

Přednáška odpovídá kapitole 11.

Charakteristiky statků

Vyloučit ze spotřeby statku lze, pokud jde subjektu (technicky) zabránit v jeho spotřebě.

- vylučitelné statky: koblihy, WiFi připojení k internetu, ...
- nevylučitelné statky: rozhlas. vysílání, národ. obrana, ...

Statek je **rivalitní (ve spotřebě)**, pokud jeho spotřeba jedním subjektem snižuje spotřebu jiného.

- rivalitní statky: koblihy, oblečení, léky, ...
- nerivalitní statky: MP3 soubor s posledním hitem, ...

Typy statků podle těchto charakteristik

Soukromé statky jsou *vylučitelné a rivalitní*.

■ jídlo, oblečení, léky, bydlení, ...

Veřejné statky jsou *nevylučitelné a nerivalitní*.

■ národní obrana, nekódované televizní vysílání, ...

Společné zdroje jsou *rivalitní, ale nevylučitelné*.

■ ryby v oceáně, čistý vzduch, ...

Statky, které jsou vylučitelné ze spotřeby, ale nerivalitní, jsou obvykle **přirozené monopoly**.

■ kabelová televize, ...

Příklad: jaký statek je silnice?

Odpověď záleží na tom, zda jsou na ní zácpy a zda na ní lze vybírat mýto.

Je silnice rivalitní ve spotřebě? Pouze, když je na ní zácpa.

Je vylučitelná? Pouze, když jde vybírat mýto.

Čtyři možnosti:

- nezacpaná silnice bez mýta: veřejný statek
- nezacpaná silnice s mýtem: přirozený monopol
- zacpaná silnice bez mýta: společný zdroj
- zacpaná silnice s mýtem: soukromý statek

Příklad: jaký statek je vzdělání a zdravotnictví?

Oboje je *rivalitní*:

- víc žáků ve škole snižuje kvalitu výuky
- lék, který spotřebuje jeden, nespotřebuje další
- péče, kterou lékař / učitel věnuje jednomu, nezíská další

Oboje je technicky *vylučitelné ze spotřeby*:

- technicky lze vyloučit ze spotřeby (neučit, neléčit) člověka, který nezaplatil

V obou případech se jedná o *soukromý statek*!

Veřejně poskytovaný statek je *soukromý statek, který se vláda rozhodla sama poskytovat či financovat z mimoekonomických důvodů.*

Veřejné statky

Pro soukromé firmy je obtížné poskytovat veřejné statky kvůli problému s černým pasažérstvím.

Černý pasažér je subjekt, který získává prospěch ze statku, ale vyhne se jeho placení.

Pokud nelze vyloučit ze spotřeby statku, pak mají lidé motiv být černými pasažéry, protože firma nemůže zabránit těm, kdo nezaplatili, ve spotřebě statku.

Výsledek: Veřejný statek není vyráběn, přestože hodnota statku pro spotřebitele (jejich ochota platit) je kolektivně vyšší než náklady na jeho výrobu.

Řešení: veřejné statky poskytne vláda

MP #7: „Vlády mohou někdy zlepšit výsledky fungování trhu.“
Veřejné statky může občanům poskytnout vláda – a financovat je z daní.

Pokud je hodnota veřejného statku vyšší než náklady na jeho poskytnutí, pak by vláda měla statek poskytnout a financovat ho uvalením daně na subjekty, které mají ze statku prospěch.

Dva důvody, proč by měla veřejné statky poskytovat vláda:

- protože veřejné statky jsou nevylučitelné, nelze jednotlivce přimět k placení, takže je nemohou poskytovat soukromé firmy
- protože jsou veřejné statky nerivalitní, jsou náklady na uspokojení dalšího zákazníka nulové, takže je neefektivní žádat platbu za jednotku, i kdyby to šlo

Poptávka po veřejných statcích

V případě veřejných statků všichni lidé nevyhnutelně spotřebují stejné množství.

Příklad: za jednotku veřejného statku je pan Dvořák ochoten zaplatit 100 Kč a pan Vonásek 200 Kč.

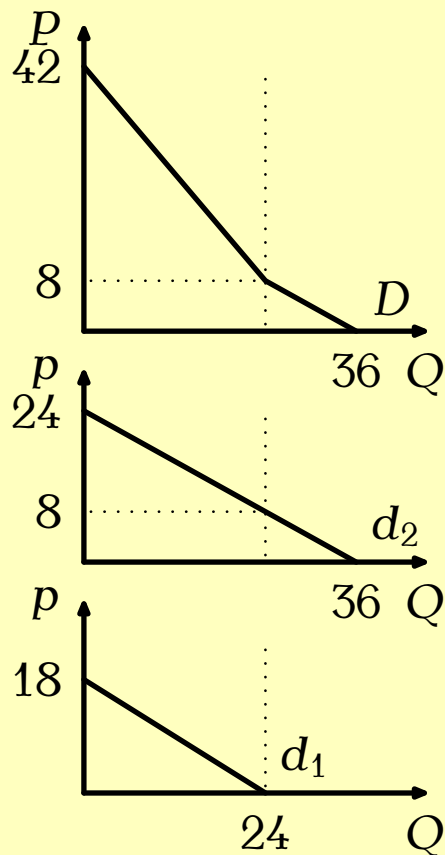
Dohromady jsou za jednotku veřejného statku ochotní zaplatit 300 Kč.

Peníze, které jsou za toto množství ochotní zaplatit, se sčítají, tj. pro každou jednotku se sčítají ochoty platit.

Poptávka po veřejných statcích (graficky)

V případě veřejných statků všichni lidé nevyhnutelně spotřebovávají stejné množství.

Peníze, které jsou za toto množství ochotní zaplatit, se sčítají.

Individuální křivky poptávky po veřejných statcích se sečítají *vertikálně*.

Ideální by bylo, aby každý platil podle své ochoty platit (proporcionálně k ní).

Problém měření hodnoty veřejných statků

Problém: Měření prospěchu z veřejného statku je obtížné.

Analýza nákladů a přínosů (cost-benefit analýza) je *studie, která se snaží porovnat náklady a přínos z poskytnutí veřejného statku.*

- kvantifikace prospěchu pomocí dotazníků je obtížná
- respondenti mají silný motiv nemluvit pravdu

Cost-benefit analýzy jsou nepřesné, takže efektivní poskytování veřejných statků je mnohem obtížnější než u soukromých statků.

Příklad: má se postavit semafor? (s. 237–8)

Veřejně poskytované, nebo veřejně financované?

Aby veřejné statky *produkoval* stát, má smysl pouze tehdy, pokud to dokáže udělat laciněji nebo bezpečněji než alternativy.

Obvykle je lacinější, když stát vybere daně, a pak najme soukromou firmu, aby statek vyrobila a distribuovala.

- stavba dálnic
- poskytování ohňostrojů
- ...

Ale: poskytování národní obrany, ...

Problémy veřejného poskytování veřejných...

- není zajištěna efektivnost (kvůli problémům s měřením hodnoty)
- není zajištěna spravedlnost (není metoda, jak zajistit, aby člověk platil podle své ochoty platit)
- financování z daní vytváří neefektivnost
- „jedna velikost pro všechny“
- pocit „násilí“ při financování z daní

... a veřejné statky lze poskytovat soukromě.

Veřejné statky poskytované soukromě

V každé zemi jsou některé veřejné statky aspoň částečně poskytovány soukromě.

Možnosti soukromého financování:

- financování z darů (charita, mecenášství, dobrovolné poskytnutí)
- vývoj nových zařízení pro vyloučení neplatičů ze spotřeby (např. kódovaný televizní signál, anglické majáky)
- prodej vedlejších produktů (např. prodej reklamního času financuje soukromé televizní a rozhlasové stanice, prodej reklamního místa soukromý web)
- soukromé kontrakty (8 mil. Američanů žije v soukromých ohrazených komunitách, které poskytují veřejné statky a regulaci)

Společné zdroje

Podobně jako u veřejných statků, ani v případě společných zdrojů nelze vyloučit ze spotřeby.

- Nelze zabránit černému pasažérství v užívání zdroje.
- Je malý motiv pro firmy, aby zdroj poskytovaly.
- Role pro vládu: měla by zajistit, aby se společné zdroje poskytovaly.

Další problém se společnými zdroji: jsou rivalitní ve spotřebě.

- Spotřeba každé osoby snižuje schopnost ostatních spotřebovávat.
- Role pro vládu: zabránit nadměrnému užití.

Experiment: Rybičky, rybičky, rybáři jedou...

Potřebuji 6 –8 studentů rybářů.

Za ulovené ryby vyplácím opravdové peníze.

Tragédie obecní pastviny

Podobenství, které ukazuje, proč společné zdroje jsou nadužívány, tj. užívány ve větší než ve společensky optimální míře.

Představa: středověké město, kde se ovce pasou na společné půdě.

Jak roste počet obyvatel města, roste i počet ovcí.

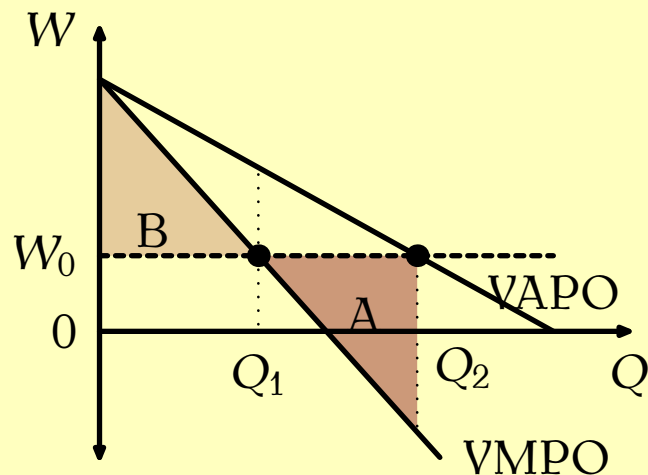
Objem půdy je konstantní; tráva začíná kvůli nadměrné spotřebě mizet.

Soukromá motivace (užití půdy zdarma) převažuje nad společenskou motivací (uvážlivým užitím půdy).

Výsledek: Lidé už nadále nemohou chovat ovce.

Tragédie obecní pastviny (pokrač.)

Tragédie obecní pastviny vzniká kvůli externalitě: když umožníme jednomu člověku pást ovci na společné půdě, sníží to množství dostupné ostatním rodinám.

Lidé ignorují externí náklady, což má za následek nadměrné užití půdy.

Řešení tragédie: zavedení vlastnických práv

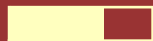
Existence vlastnických práv zlepšuje efektivnost využívání vzácných zdrojů $\Rightarrow$ zvyšuje agregátní produkt společnosti.

Přínos z ustanovení vlastnických práv dán plochou B v obrázku.
Zvyšuje HDP, přerozděluje bohatství.

Ustanovení a udržování vlastnických práv je nákladné (spotřebovává reálné zdroje):

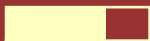
- náklady na specifikaci a přidělení vlastnických práv
- náklady na monitorování a vynucování vlastnických práv

Pokud je současná hodnota zavedení vlastnických práv větší než současná hodnota nákladů jejich zavedení a vymáhání, pak je to nejlepší řešení.

Příklad zavedení vlastnických práv

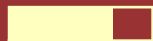
Bobří loviště v Kanadě...

Příklad, kdy vlastnická práva nelze zavést

bizoni na pláních (a jiná migrující zvířata)

Další možná řešení tragédie obecní pastviny

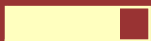
- přímá regulace (regulovat užití půdy, kdo kdy kde..., měsíce na lov, velikost „podměrečných ryb“, ...)
- Pigouova daň, která internalizuje externality (rybářské a lovecké licence, vstupné do národního parku, ...)
- obchodovatelné povolenky (V aukci prodat povolenky na užití půdy, v aukci prodat spektrum rádiových vln, ...)

Elinor Ostrom: “Governing the Commons”

První laureátka Nobelovy ceny za ekonomii (žena), 2009.

“for her analysis of economic governance, especially the commons”

Veř. statky, společné zdroje a externality

V případě veřejných statků i společných zdrojů existuje externalita – statky jsou nevylučitelné, takže jsou každému k dispozici zdarma – hodnotný statek nemá přiřazenou kladnou cenu.

- veřejné statky působí kladnou externalitu – lidé neplatí za prospěch
- společné zdroje působí zápornou externalitu – lidé neplatí za snížení prospěchu jiných

Proto soukromé rozhodování o jejich spotřebě a výrobě může vést k neefektivnímu výsledku.

Veřejná politika může zvýšit ekonomickou efektivnost tak, že vyřeší problém externality.

Selhání trhu nebo selhání práva?

Externality, veřejné statky a společné zdroje jsou tradičně považovány za příčiny (příklady) **selhání trhu**.

Problém vzniká, protože nejsou dobře definována a vynucována vlastnická práva.

Je to selhání trhu, nebo selhání práva?

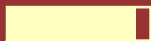
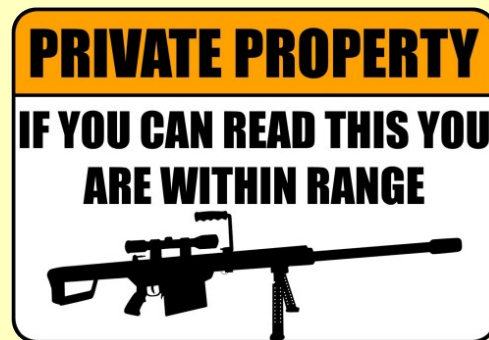
Přesah: význam vlastnického práva

MP #6: „Trhy jsou obvykle dobrým způsobem organizace ekonomické aktivity.“

Trhy však fungují dobře jen tehdy, když jsou zdroje vlastněné soukromě.

Víra, že trhy jsou dobrý způsob organizace ekonomické aktivity, je nerozlučně spojená s vírou v soukromé vlastnictví – v **kapitalismus**.

Ekonomicky odůvodněné funkce vlády

Proč potřebujeme stát? Existují určité ekonomicky odůvodněné funkce vlády:

- poskytovat veřejné statky a společné zdroje
- stanovovat a vymáhat vlastnická práva
- regulovat společné zdroje a jiné externality
- regulovat nekonkurenční praktiky (?)
- vyladovat hospodářský cyklus (?)

K ostatním funkcím neexistuje ekonomický důvod – jedná se jen o politická rozhodnutí.

Shrnutí základních myšlenek

Veřejné statky jsou nevylučitelné ze spotřeby a nerivalitní. Mají tendenci být poskytovány v menším než optimálním objemu, protože lidé za ně nemusí platit, takže firmy nemají motivaci je poskytovat. Zdá se, že veřejné statky by měla poskytovat vláda a financovat je z daní.

Společné zdroje jsou rivalitní, ale nevylučitelné ze spotřeby. Mají tendenci být nadměrně konzumovány, protože je lidé mohou spotřebovávat bez placení. Proto je k nim třeba omezit přístup, což může učinit například vláda.

Tyto problémy vznikají, protože nejsou dobře definována vlastnická práva.

Domácí úkol

Přečíst Mankiw, kapitola 11.

Připravit se na seminář.

Doporučuji přečíst si další texty v ISu.

